

Prije više od deset godina naša preminula kolegica Josipa Paver predložila je da se objavi *Dnevnik Diane Budisavljević*. U tome je imala punu podršku unuke Diane Budisavljević, gospođe Silvije Szabo. Ona je tekst s njemačkoga prevela na hrvatski, ustupila popratnu dokumentaciju i dala veliku podršku za taj pothvat. Sama zamisao o objavljivanju *Dnevnika* potaknula je potragu za dokumentacijom o stradanjima djece u ustaškim logorima i sabirnim centrima. Tim povodom je spašena i opsežna kartoteka o stradanju i zbrinjavanju koju je vodilo Ministarstvo udružbe i zdravstva NDH, a kasnije i Ministarstva socijalne politike – Odjel socijalne zaštite i skrbi Narodne Republike Hrvatske. Skupljeno je i drugo gradivo, posebno popisi djece što ih je izradio Antifašistički front žena. Ti popisi sadrže ne samo imena stradale djece, nego i one koju su posvojile različite obitelji, pa je ta cjelokupna dokumentacija dragocjeni izvor ne samo za proučavanje strahotne prošlosti, nego i za utvrđivanje identiteta posvojene djece.

Polazeći od toga prvoga napora i te zamisli, bez oklijevanja nastavili smo započeti posao i sada ga dajemo široj javnosti. Rad na priređivanju teksta za tisak je dugo trajao. Od prvotne ideje da se objavi usporedni njemački i hrvatski tekst odustali smo te objavljujemo samo hrvatski tekst, a u opsežnom sažetku donosimo dijelove *Dnevnika* na njemačkom jeziku. Tekstu *Dnevnika* dodali smo i Životopis Diane Budisavljević te literaturu o stradanjima djece u Drugom svjetskom ratu.

Dnevnik Diane Budisavljević zapravo je prikaz rada "Akcije Diane Budisavljević". Diana Budisavljević, rođena Obexer, porijeklom je Austrijanka, ali je svoj život vezala uz dr. Julija Budisavljevića, profesora kirurgije na zagrebačkom Medicinskom fakultetu. Rođena 1891. u Innsbrucku (Austrija) od 1919. godine živi u Zagrebu. U vrtlogu rata nesebično je svoje vrijeme i svoj život posvetila spašavanju i zbrinjavanju prvenstveno djece, ali i njihovih majki. Kako je sama napisala u listopadu 1941. godine "saznala je za stradanje židovskih i pravoslavnih žena u logorima. Za razliku od židovskih žena pravoslavnim nitko ne pomaže". Ta je spoznaja u korijenu "Akcije Diane Budisavljević". Čitajući ovaj Dnevnik, a i svu popratnu dokumentaciju, dobiva se dojam da je ona bila trajno nošena željom i voljom da pomogne i majkama i djeci koja su bila dopremljena u logore. Ta su djeca bila dovedena u akcijama protjerivanja i iseljavanja čitavih sela na Kordunu, zatim djeca roditelja na radu u Njemačkoj i konačno djeca koja su nakon ratnih operacija, posebno prije ofenzive na Kozari (kozaračka djeca), lipanj-srpanj 1942. bila dovedena u logore. Ni pred čime nije prezala u svojoj "Akciji". Ponajprije, tražila je po-

dršku među pripadnicima pravoslavne vjere koji će organizirati pomoć za zatočene žene i djecu. No, uskoro taj se krug proširuje i ona pomoć traži od Židovske općine, Crvenoga križa, ali i od predstavnika Katoličke crkve, posebno od Karitasa Zagrebačke nadbiskupije. Kada je u kolovozu 1942. dobivena dozvola da se djeca iz logora smiju udomiti u obiteljima, D. Budisavljević je predložila da se ta akcija provede posredstvom Karitasa Zagrebačke nadbiskupije, što je omogućilo smještaj više tisuća djece u obitelji, pretežno u sesoka domaćinstva. Zadirvljuje ta nesebičnost i upornost, pa i onda kada je u prvim susretima nailazila na nepovjerenje ili hladan odgovor. Ona se nije u svojoj upornosti dala pokolebati, pa je posredno ili neposredno u njezinu akciju bio uključen široki krug. Prvi su joj suradnici bili arhitekt Marko Vidaković i Đuro Vukosavljević. Oni su kasnije postali i glavni suradnici u "Akciji". Posebnu podršku pružao joj je Kamilo Bresler, koji je odigrao izvanrednu ulogu u zbrinjavanju djece u Jastrebarskom. Toj su se akciji pridružili i mnogi drugi koje Diana poimence navodi u svome izvještaju što ga je izradila u veljači 1947. i predala tadašnjim vlastima.

Zbrinjavanje djece počelo je prije ofenzive na Kozari (lipanj – kraj srpnja 1942. godine). Njezina akcija započela je brigom za pomoć ženama i djeci u Lobor-gradu i u Gornjoj Rijeci. Ta su djeca uglavnom bila iz Bosne. Kasnije je ona svoju pomoć pružala djeci i u logorima Stara Gradiška, Jasenovac, Mlaka, Jablanac, a najviše zbrinjavanju kozaračke djece. Akcija se proširila i na opskrblijvanje osoba koje su u velikim transportima prebacivane u Njemačku. Djeca su bila smještana u Zavod za gluhoonijeme, u domovima na Josipovcu, u Kukuljevićevoj ulici 19, na Vrhovcu, Zaraznoj bolnici, domu u Jeronimskoj dvorani u Zagrebu. Djeca su u organizaciji Ministarstva udružbe, u čemu je najveću ulogu imao K. Bresler, bila smještena i u prihvatilištu u Jastrebarskom te u Sisku.

Uz brigu za materijalnu pomoć u hrani i odjeći, "Akcija D. Budisavljević" osobito je značajna, jer se vodi i briga o čuvanju i otkrivanju identiteta djece te povezivanju djece s roditeljima. U tu svrhu je D. Budisavljević izradila kartoteku za oko 12.000 djece. Uz brigu za goli život, Diana Budisavljević sve je činila da sačuva identitet djece i njihov eventualni povratak obiteljima. Na zahtjev pripadnika OZNA-e krajem svibnja 1945. predani su albumi s fotografijama djece, a na zahtjev Ministarstva socijalne politike – Odjel socijalne zaštite i skrbi predana je i kartoteka. D. Budisavljević je pružala informacije i roditeljima u Njemačkoj. Prema njezinu izvještaju odgovorila je na oko 4.000 upita iz Njemačke, a Crveni križ u Zagrebu zatražio je informacije za otprilike 1.500 djece. Pored toga odgovorila je i na 1.000 upita iz različitih krajeva u Hrvatskoj.

"Akcija D. Budisavljević" širila se i na pomoć onima koji su se bolesni vratili s prisilnoga rada iz Njemačke, a pomagala i je kod snabdijevanja transporta u kojima su Nijemci prisilno odvodili ljude na rad u Njemačku.

D. Budisavljević pisala je svoj *Dnevnik* unoseći podatke o onome što su ona i njezini suradnici i prijatelji činili da pomognu djeci – obespravljenima i stradanim. U njezinom Dnevniku, iznošenje podataka popraćeno je samim opisom prakse pomaganja, kao i jakom željom da se u spomenutu akciju uključi širi krug ljudi, što joj je i uspjelo. Uz dnevničke zapise u presliku objavljujemo i 80 priloga, koji su potvrda onoga što D. Budisavljević iznosi u prikazivanju svoje "akcije".

Objavljivanjem ovakovog povijesnoga izvora ne umanjuje se strahota zla i zločina. Štoviše, u prizmi brige za obespravljene, taj zločin postaje još izrazitiji. Objavljivanjem ovoga Dnevnika želimo i upozoriti na taj pristup proučavanju prošlosti Drugoga svjetskoga rata, koji se ne smije previdjeti ni zanemariti. "Spasiti jednoga čovjeka – isto je kao spasiti cijeli svemir" – uzrečica je koja je u podlozi židovskoga priznavanja i proglašavanja "pravednika među narodima".

Ne znamo da li je tko dao kakvo javno priznanje Diani Budisavljević.

Zahvaljujemo svima koji su pridonijeli da se objavi ovaj Dnevnik. Ponajprije, naše sjećanje usmjereno je prema pokojnoj Josipi Paver. U pripremi za tisak Dnevnika osobito je pomogla Silvija Szabo, unuka Diane Budisavljević. Ona ne samo da osobno čuva uspomenu na svoju plemenitu baku, već je njezinom brigom sačuvana i bogata dokumentacija te osobni arhiv Diane Budisavljević, kao svjedočanstvo jednoga vremena. U redakciji bilježaka značajan je udio dala kolegica Slavica Pleše, a Nikolina Krtalić, tajnica našega časopisa, obavila je lekturu, korekturu i izradila kazala.

Uredništvo

